

Pojetí základních ekonomických hodnot a vztahů

Aby žáci pochopili význam historického učiva, musí kromě pojmů čas a prostor pochopit také vztahy ekonomické.

Cíl: pochopit, jaké je místo člověka mezi lidmi a jak svou činností mění a ovlivňuje svět.

V 70. letech provedli E. Vyskočilová a F. Jiránek výzkum, jak rozumí ekonomickým hodnotám žáci ZŠ (1., 3., 5., 7. a 9. roč.)

Základní pojmy:

- Ekonomické potřeby
- Výroba
- Suroviny (zdroje)
- Práce
- Dělna práce
- Funkce peněz. Koloběh zboží a peněz

1. Ekonomické potřeby

Vstupní (klíčové) otázky:

1. Které potřeby považují děti za nejdůležitější?
2. Dokážou tyto potřeby zobecnit (potrava, ošacení, bydlení, kultura – zájmy, záliby,...)

Otázky pro děti:

- *Co všechno musíme kupovat, abychom mohli žít?*
- *Co ještě? A co ještě?*
- *Co z toho potřebujeme nejvíc? Co potom?*
- *Zač ještě lidé vydávají peníze? Proč?*
- *Vyjmenuj,.... Jak se tomu říká dohromady? (např. maso, chléb, mléko – potraviny)*

Pozn. pro studenty: pokuste se odhadnout, jak se budou lišit odpovědi dětí dnes a v 70. letech.

2. Výroba a suroviny

Vstupní (klíčové) otázky:

1. Odkud se berou všechny věci, které k životu potřebujeme?
2. Odkud se berou potraviny?
3. Odkud je písek, dřevo, vápno..., z kterých se dělá dům?

Otázky pro děti:

- *Z čeho je chléb, mouka, máslo, mléko?*
- *Z čeho jsou bonbóny, čokoláda, zmrzlina?*
- *Z čeho jsou šaty, prádlo?*
- *Z čeho jsou domy, nádobí, nábytek?*

- *Z čeho jsou automobily, kola, letadla?*
- *Odkud se berou všechny ty suroviny, z nichž se tato věci dělají (vyrábí)?*

Pozn.: Sledujte a zaznamenejte, jak žáci různého věku dokážou určit původ věcí, případně zobecnit použité informace v pojmech: zemědělské výrobky, zemědělec, dělník, tovární výroba.

3. Práce

Tech. pozn.: Protože definice pojmu práce je nejednotná nejen v různých odb. pramenech, ale i z hlediska jednotlivých věd, které se jí zabývají (psych., ped. sociologie, filozofie, ekonomie, fyzika,...), dohodneme se na def.: **Práce je lidská činnost, zaměřená na vytváření společensky užitečného produktu** (Rubinštejn)

Vstupní (klíčové) otázky:

1. Jak žáci chápou pracovní činnosti?
2. Dokážou je kategorizovat (rozdělit do skupin)? Podle čeho je nejčastěji dělí? Jak to zdůvodňují?
3. Jak rozumí pojmu práce? Dokážou práci definovat?

Otázky pro děti:

- *Zemědělci a dělníci pracují. Pracují také uklízečky?*
- *Pracují podnikatelé? Jak se liší jejich práce od práce dělníků?*
- *Pracují učitelé?*
- *Pracují děti, když jdou mamince pro nákup?*
- *Pracuje doma maminka? Co dělá?*
- *Pracuje doma tatínek?*
- *Pracuje, když luští křížovku?*
- *Pracuje, když čte noviny?*
- *Pracuje zloděj, který krade na nádraží?*
- *Pracuješ, když si hraješ venku?*
- *Pracuje pacient, který leží v nemocnici?*
- *Pracuješ, když počítáš domácí úkol z matematiky?*
- *Pracuje stroj, když se na něm šijí šaty?*

Ad 2: U každé otázky můžeme doložit :

- *Jak to víš, že (ne) pracuje? Proč myslíš, že (ne)pracuje?*
- *Proč pracuje?*

Ad 3: Závěrečná otázka:

- *Čím se liší lidé, kteří pracují a kteří nepracují? Vysvětli, jak rozumíš slovu práce.*

4. Dělní práce

Vstupní (klíčové) otázky:

- Uvědomují si děti, že se na každém výrobku podílí řada lidí?
- Jak oceňují podíl jednotlivých producentů (kdo je nejdůležitější...)

Otázky pro děti:

- *Viš, co všechno se stane, než se k vám na stůl dostane obyčejný rohlík?*
- *Kdo všechno musí pracovat?*
- *Kdo ještě?*
- *A kdo ještě?*
- *Kterí lidé dělali nejdůležitější práci?*
- *Kterí potom? A kteří pak?*
- *Kolik asi lidí muselo pracovat, aby tu rohlík byl?*

Pozn.: Smyslem těchto otázek je zjistit, jestli si děti uvědomují, jak funguje souhra mezi lidmi ve společnosti, která vede k uspokojování jejích potřeb.

(Na 1. st. to zpravidla ještě není možné, ale základy je možno položit)

5. Chápání funkce peněz. Koloběh zboží a peněz

Výzkum H. Vyskočilové se zaměřil na 150 žáků pražských škol 1. st.

Vstupní (klíčové) otázky:

- Jaké sociální zkušenosti mají mladší žáci s penězi?
Znají dobře mince a bankovky a jejich kupní sílu?
- Znají ceny běžných výrobků?
- Umí si naplánovat osobní nákupy, příp. rozpočet?
- Jak chápou koloběh peněz a zboží?

Otázky pro děti (sociální zkušenosti s penězi):

- *Představ si, že jsi dostal od rodičů 10,- (20,-) Kč.*
- *Co by sis za ně koupil?*
- *Kolik rohlíků bys dostal za 10,- Kč?*
- *Kolik stojí 1 l mléka?*
- *Kolik stojí chleba?*
- *Kolik stojí lístek na tramvaj?*
- *Kolik bys potřeboval na vstupenku do kina?*
- *Kolik (asi) stojí oběd v restauraci?*
- *Kolik stojí párek v rohlíku?*
- *Kolik stojí tvůj oblíbený časopis?*
- *Kolik asi stojí kniha?*
- *Kolik stojí porce zmrzliny?*
- *Kolik stojí tričko?*
- *Co se dá koupit za 5,- Kč?*
- *Co se dá koupit za 10,- Kč?*

Pozn:

Zaznamenávejte nulové nebo chybné odpovědi.

Pokuste se udělat ze svých zjištění závěr a argumentujte ho. Co by dnešní děti nejčastěji nakupovaly?

Otázky pro děti (osobní rozpočet):

- *Dostáváš od rodičů kapesné?*
- *Kolik dostáváš?*
- *Spoříš si na něco peníze?*
- *Na co si spoříš?*
- *Za co nejčastěji své peníze utrácíš?*
- *Přemýšlíš někdy o tom, kolik si můžeš dovolit utratit?*
- *Jak to řešíš, když potřebuješ více peněz?*
- *Co by sis kupoval, kdybys dostával týdně 20,- Kč?*
- *Co by sis kupoval, kdybys dostával týdně 50,- Kč? (100,-)*

Pro starší děti (od 3. tř.):

- *Víš, kolik potřebují tvoji rodiče peněz na domácnost za týden?*
- *Víš, kolik vydělává tvůj tatínek?*
- *Kolik bys chtěl vydělávat, až budeš velký?*
- *Víš, co všechno bys musel z těchto peněz zaplatit?*
- *Ve kterém povolání dostává člověk vysoký plat a proč?*

Otázky pro děti (chápání koloběhu peněz):

- *Zač dostává tatínek peníze?*
- *Od koho je dostává (zaměstnavatel)?*
- *Od koho jsou nakonec peníze, které tatínek dostává?*

- *Kdo vyrábí boty?*
- *Kam přijdou boty z továrny na obuv?*
- *Dostanou dělníci v továrně zapláceno za ty boty, které vyrobili, tolik peněz, co za ně dáš v obchodě?*
- *Dostanou víc nebo méně?*

- *Odkud továrna bere peníze např. na kůži?*

- *Komu přijdou ostatní peníze?*

- *Co se stane s penězi, které zaplatíš např. za lístek v tramvaji?*

- *Kam ty peníze nakonec přijdou?*

- *Nač je tam potřebují?*

- *Mohlo by se jezdit tramvají zadarmo?*

- *U lékaře se také neplatí; kde se tam pak berou peníze na léky nebo na platy lékařů?*

- *Šlo by to tedy, aby se jezdilo tramvají zadarmo?*

- *Proč se však za jízdenku platí?*
- *Proč se neplatí třeba 50,- Kč?*

Pozn.:

Vývojově nejnižší strategie (předopereační stádium): dítě vypovídá jen o tom, co bezprostředně vidí – když platí v obchodě, prodavač vrací drobné, tatínek dostává v práci peníze od pokladníka (neklade si otázku, odkud se peníze berou). Vidí „svou „ pětikorunu, kterou dá prodavači za bonbóny, nevnímá ji jako ekvivalent jakéhokoli zboží. Není jim jasno v rozdělování mzdy a ceny za výrobek.

Schematizující strategie: děti si uvědomují nutnost mezičlánku mezi výrobou a obchodem (banka nebo stát, kteří se při rozdělování řídí hledisky morálními – odměňuje se námaha a snažení - nikoli ekonomickými: platí to dnes?) Koloběh zboží nespojují s koloběhem peněz.

Operační strategie: otec dostává peníze od banky nebo od státu, který je získává z prodeje zboží nebo z daní obyvatel. Berou v potaz také celospolečenské potřeby, které je nutno hradit z výtěžku celospolečenské práce. Uvědomují si zákonitosti toku peněz a nutnost jeho regulace. Uspokojování ekonomických potřeb obyvatelstva a rozdělování tržeb za zboží mezi všechny, na nichž závisí chod výroby. Tohoto stádia dosahuje jen část dětí ze 4. a 5. tříd (a asi ne zcela průkazně).

Didaktická doporučení ohledně ekonomických témat – např. M. Pasch a kol. (1998; příklady struktury učiva a cílů – s. 52).

Literatura:

VYSKOČILOVÁ, E; JIRÁNEK, F. ??? Rukopis Praha : VUP, 1976

PASCH, M. a kol. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha : Portál, 1998.